

مجله کانون کلامی دادگستری

سال بیست و هفتم

زمستان ۱۳۵۴

شماره ۱۳۳

مصونیت و کیل و آزادی دفاع

مصونیت^۱ مصدر جعلی است که از اسم مفعول مصون از مصدر صون پدید آمده و بمعنی «محفوظ بودن از تعرض»^۲ بکار رفته است. در حقوق ایران مدلول این اصطلاح برای نخستین بار درباره نمایندگان مردم یا اعضاء قوه مقننه در ماده ۱۲ قانون اساسی چنین نمایانده شد: «بهیچ عنوان و بهیچ دستاویز کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضاء آن بشود.» همچنین «تعرض ناپذیر بودن» افراد در ماده ۹ متمم قانون اساسی با این عبارت بیان شد:

«افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند...» و در مواد ۲۰ و ۲۲ «مصون» بودن تکرار گردید. بعدها در تألیفات و تقریرات حقوقی اصطلاح مصونیت^۳ رایج و متداول شد. از نتایج مصونیت مسئول نبودن^۴ و تعرض ناپذیر بودن^۵ است. باین معنی که دارنده مصونیت، که امتیاز اختصاصی است، مسئول گفته‌ها و نوشته‌های خود نیست و اگر در موقع انجام وظیفه قانونی یا بسبب آن مرتکب جرم شود متعرض وی نمیشوند و ویرا، مانند سایر افراد، تحت تعقیب کیفری قرار نمیدهند مگر پس از برطرف شدن حالت مصونیت.

۱) صیانت مصدر اصلی است که در متون فارسی فراوان بکار رفته و مصون بودن نیز مرادف آنست، اما پس از مشروطه مصدرهای جعلی فراوان با افزودن یت به آخر اسم و مصدر و فاعل و مفعول بکار برده‌اند و حال آنکه از این قبیل کلمه‌ها به آسانی با یای مصدری یا علامت بودن، کردن، شدن، نمودن میتوان مصدر ساخت.

- 2) *immunité*
- 3) *immunity*
- 4) *irresponsabilité*
- 5) *inviolabilité*

قاعده مصون بودن استثناء بر اصل است، زیرا اصولاً و قانوناً هر کسی مسئول گفته‌ها و نوشته‌های خود میباشد و اگر مرتکب جرم شد تعقیب جزائی میشود. با اینحال کسانی هستند که بمناسبت شغل و سمت رسمی خود این امتیاز را بر دیگران دارند که میتوانند از مصونیت استفاده کنند.

مصونیت یک عنصر وابسته و ضروری و یک مکمل قانونی دارد و آن، اگر بشود گفت، اهانت‌ناپذیر بودن است. یعنی اگر دارنده مصونیت قانونی بمناسبت انجام وظیفه یا در حین آن مورد اهانت قرار گیرد مرتکب تعقیب و مجازات میشود. در همه قوانین جهان برای کمال برخورداری از مصونیت نه تنها دارندگان آن را غیرمسئول و تعرض‌ناپذیر تشخیص داده‌اند بلکه صاحبان این امتیاز را از اهانت‌ناپذیر بودن نیز بهره‌مند داشته‌اند.

مصونیت در قوانین اساسی و عادی ایران شامل مصونیت سیاسی^۷ برای نمایندگان مختار دولتهای مقیم کشور، مصونیت پارلمانی^۸ برای نمایندگان قوه مقننه، مصونیت اداری^۹ برای وزیران، مصونیت قضائی^{۱۰} برای دادرسان میباشد. و جلوگیری از اهانت نیز در قوانین جزائی خاصه در مواد ۱۶۲ و ۱۶۳ و ۱۶۴ قانون مجازات عمومی بیان گردیده است.

درباره وکلای مدافع جای مصونیت آنان، حقاً و انصافاً، در ردیف سایر دارندگان آن خالی است ولی از لحاظ محفوظ بودن از اهانت بسبب انجام وظیفه یا در حین آن ماده ۲۰ قانون استقلال کانون این خدمتگزاران جامعه و یاران حق و عدالت را نیز در ردیف چهار طبقه مزبور قرار داده است.^{۱۱}

حال به بینیم وکیل مدافع بچه دلیل باید مصونیت داشته باشد و هدف و نتیجه آن چیست و چه اثر سودمند اجتماعی بر آن بار میشود. مصونیت وکیل مدافع برای حفظ و تأمین «آزادی دفاع» و «استقلال وکیل» در تصمیمات و اقدامات در برابر دستگاه اجرائی و محاکم و موکلین ضرورت عقلی و منطقی دارد.

همه اندیشمندان، همه جامعه‌شناسان، همه مصلحان و همه نظام‌دهندگان امور و سامانهای اجتماعی چهار پایه هر جامعه مترقی و سعادت‌مند را چهار عنصر امنیت، فرهنگ، بهداشت، عدالت میشناسند. امنیت خود در برگیرنده امنیت قضائی است، همچنین عدالت که

(۶) اهانت مصدر اصلی از ریشه هون و بمعنی سبک داشتن و خوار شمردن و خوار کردن است و توهین از باب تفعیل در لغت عرب نیامده ولی فارسی‌زبانان بدرستی آنرا بکار می‌برند و بهمان معنی اهانت است.

7) *immunité diplomatique.*

8) *immunité parlementaire.*

9) *immunité ministerielle.*

10) *immunité judiciaire.*

(۱۱) هر کس نسبت به وکیل دادگستری در حین انجام وظیفه وکالتی یا بسبب آن توهین نماید به حبس تأدیبی از پانزده روز الی سه ماه محکوم خواهد گردید.

عالیترین هدف زندگانی است نیازمند خدمات ارزنده یاران عدالت و خدمتگزاران امنیت یعنی وکلای مدافع است.

پس وکلای دادگستری در دو پایه ازین پایه‌ها بطور مستقیم و در پایه‌های دیگر بطور غیرمستقیم فعالیت و شرکت دارند و از پایه‌گذاران نظامات اجتماعی هستند. بنابراین اگر خدمتگزاران عدالت و امنیت قضائی که بار سنگینی بردوش و خدمت ارزنده‌ای برعهده دارند و انجام آن با برخوردها و پیکارها و فداکاریها و ازخودگذشتگی‌ها توأم است بتوانند با فراغت‌خاطر بیشتر و اطمینان زیاده‌تر از تمام امکانات استفاده نمایند و در تحکیم مبانی امنیت و عدالت از مصونیت قضائی برخوردار باشند یقیناً آثار جمیل و نتایج سودمند آن عاید جامعه خواهد شد و سعادت و رفاه اجتماعی بهتر و کاملتر تأمین خواهدگردید.

باین ترتیب روشن میشود که وکیل مدافع برای پاسداری حقوق و جلوگیری از تعدیات و اجحافات و راهنمایی مأموران و دادرسان و صیانت قوانین و ممانعت از عملیات قانون‌شکنانه و اقدامات خودسرانه و حفظ اصول مشروطه و مبانی دموکراسی نیازمند دارا بودن مصونیت است که بدون ترس از توقیف و تعقیب بتواند از حق مقدس دفاع در مسیر پیکار با ستم و حمایت ستمدیدگان استفاده نماید و با استقلال قانونی کامل به خدمات خود ادامه دهد.

آزادی وکیل در برابر دادگاهها، آزادی در دادخواست‌ها و شکوائیه‌ها و یادداشت‌ها و تذکرات و مذاکرات و استنتاجات، آزادی در دفاع از منافع و مصالحی که با او سپرده شده، آزادی در انتخاب طریقه و شکل دفاع با خدمت شریف و خطیر وکالت ملازمه ناگسستنی دارد.

در مورد مصونیت وکیل مدافع برای برخورداری کامل از آزادی دفاع با بررسی در حقوق فرانسه بحث خود را دنبال میکنیم و برای اینکه زمینه فکری در این مورد کاملتر و بارورتر شود و موضوع مصونیت، آزادی، استقلال وکیل در دفاع و حمایت قانونی وی در برابر اهانت و تهدید روشن‌تر و نمایانتر گردد و حقانیت و مشروعیت آن توجیه شود مطالعه آنرا در سیستم‌های حقوقی به پژوهش همکاران صاحب‌نظر و امیدواریم و آرزوی روزی را داریم که در قوانین ایران موضوع آزادی و استقلال در دفاع و مصونیت مدافعان حق و امنیت و عدالت تأمین و تضمین گردد.

در حقوق فرانسه از يك «فرمان قانونی» و يك «قانون موضوعه» در مورد مصونیت اسم میبرند:

آزادی در دفاع که مستلزم مصونیت است از فرمان قانونی ۱۴ دسامبر ۱۸۱۰

و قانون ۲۰ ژوئیه ۱۸۸۱ سرچشمه میگیرد.

ماده ۴۱ قانون مزبور مقرر داشته است که:

«گفتارهای بیان شده و نوشته‌های تسلیم شده به دادگاهها بوسیله وکلای مدافع

بهیچوجه عنوان افتراء، ناسزا یا اهانت پیدا نمیکند. وکیل از مصونیت برخوردار

باین ترتیب ضرورت‌های ناشی از دفاع بوکیل امکان و اختیار میدهد که در دادگاهها از آزادی تام و تمام و استقلال کامل استفاده نماید.
اینک شرائط و حدود مصونیت و نحوه استقلال و آزادی:

شرایط مصونیت - برای اینکه وکیل از مصونیت در دفاع استفاده نماید لازم است که گفته‌ها و نوشته‌ها و تذکرات متضمن افتراء یا اهانت مربوط به موضوع وکالت و مرتبط با اساس و ماهیت دادخواست و شکایت باشد.

دادگاهها باید در این مورد تجسس کامل کنند و تشخیص دهند که بیانات و نوشته‌های وکیل مربوط به موضوع وکالت است یا نه. در صورتیکه این ارتباط ثابت شود وکیل مصون از تعقیب بوده و شاکی به خسارت محکوم خواهد شد.

وکیل در مقام دفاع از تعقیب کیفری موکل خود در دادسرا در صورتیکه درباره امور و مسائل مربوط به بیگناهی وی تذکرات شدید به دادستان بدهد مسئول نخواهد بود. همچنین است تذکرات در مورد بخطر انداختن و متهم کردن دیگری بمنظور الزام دادسرا، حتی اگر این تذکرات غیر معمولی و غیر عادی، در مورد تجسسهای فشرده و فوری باشد.

زیرا در این قبیل موارد نه تنها وظیفه وکیل مربوط به حقوق مقدس و مشروع دفاع است بلکه این وظیفه را هم دارد که وسایل و دلایل کشف جرم و تعقیب مجرم واقعی را هرچند غیر معمولی و فوری باشد ارائه و تذکر دهد.

محاکم قضائی فرانسه این اعلام جرم‌ها را فاقد جنبه خطا و مسئولیت برای وکیل تشخیص داده‌اند.

این مصونیت از جهت نحوه تنظیم شکوائیه‌ها و اعلام جرمها از طرف وکیل نهایت اهمیت را دارد و به وکیل امکان استفاده کامل از آزادی در دفاع و استقلال در رأی میدهد.

در خارج از ضرورت‌های دفاعی یا اتهامی هرگونه افتراء یا اهانت موجب مسئولیت وکیل خواهد بود. مصونیت از زمانی قطع میشود که افتراء یا اهانت خارج از موضوع وکالت باشد. طرف دعوی یا شخص ثالث که بزه دیده از چنین افتراء یا اهانتی شده‌اند میتوانند وکیل را تحت تعقیب قرار دهند.

باید در نظر گرفت که بیانات و نوشته‌های وکیل شامل کلیه خطابات مشارالیه در محاکم و مراجع قضائی از شروع يك موضوع وکالتی، دادخواست‌ها، شکوائیه‌ها، جوابها و دفاعات در برابر اظهارات طرف و لوایح و نتیجه‌گیری و تذکرات و یادداشت‌های پس از اقامه دعوی یا طرح شکایت را شامل میشود.

در تمام این مقولات وکیل از مصونیت و آزادی دفاع برخوردار است و ماده ۴۱ قانون ۲۹ ژوئیه ۱۸۸۱ نیز تصریح دارد که افتراء یا اهانت مربوط به موضوع نسبت

12) «Les discours prononcés et les écrits produits devant les tribunaux par les avocats ne donnent lieu à aucune action en diffamation, injure ou outrage. L'avocat bénéficie d'une immunité.»

به طرف و اشخاص ثالث است ولی در برابر قضات از چنین مصونیتی نمیتواند استفاده نماید. همچنین این مصونیت در امانت به محاکم مدنی و کیفری و اداری و قاضی تحقیق قابل استفاده برای وکیل نیست.

حدود آزادی دفاع - حدودی که برای آزادی دفاع تعیین شده بر مبنای مقررات

یا عرفها بشرح زیر است:

الف - در برابر احترام به قانون و اقتدارات محاکم و نظم عمومی. ماده ۴۱ قانون ۲۶ ژوئن ۱۹۴۱ و کلا را از هر عمل خلاف سوگند و کالتی در نوشته‌ها و بیانات ممنوع میدارد.

و کلا باید همه موجبات مربوط به نظم سیاسی یا مذهبی را رعایت نمایند. یقیناً و کلا حق دارند در شکایات و مدافعات خود بحث و انتقاد از تصمیمات قضائی را طرح نمایند. خاصه در مورد پژوهش و فرجام از احکام بدوی و استینافی. اما این بحث و انتقاد باید مقرون به صواب بوده و با نزاکت انجام گیرد.

همچنین وکیل میتواند از قوانینی که بر علیه دعوی یا شکایت وی مورد استناد قرار گرفته انتقاد نماید و حتی میتواند از مضرات چنین قوانین صحبت کند و یا تأکید نماید که قوانین مزبور فایده خود را از دست داده است و باید الغاء و فسخ شود. اما هرگز نباید احترام خود را نسبت به قوانین و نظم عمومی فراموش کند. باید انتقاد و بحث متناسب و معتدل باشد.

ب - تمام قواعد و اصطلاحاتی که وکیل در بیانات و شکایات خود بکار میبرد باید صحیح باشد. وکیل باید از کلمات مبتذل، هزل، شوخی زننده، مطالب دور از ذهن و انحرافی، خطاب‌های تلخ و طعنه‌آمیز خودداری نماید. وقتیکه نامه‌ای را میخواند که عبارات ناشایست دارد از خواندن آنها اجتناب کند.

در دعاوی مربوط به امور سری و ناموسی که جلسه دادگاه غیرعلنی ۱۳ است از مطالب خیلی صریح و توصیفی که احساسات شنونده را بر میانگیزد خودداری نماید. **ج -** مصونیت آزادی دفاع بجهت وظیفه درستکاری و پاکدامنی ۱۴ که يك تعهد اخلاقی بنیادی است محدود میگردد.

وکیل نباید هردعوائی را طرح کند و هروسيله‌ای را مجاز شمارد. وجدان خدمتی و حرفه‌ای وکیل، احساس شرف انسانی، احترام لباس وکالت که در بردارد باید او را وادار نماید که امور نامناسب ارجاعی را نپذیرد و شکایات و نوشته‌های خود را وسیله حمایت شاکی دارای سوءنیت قرار ندهد.

نباید در برابر درخواست تأخیر در انجام تعهد یا تعویق پرداخت از طرف موکل موجبات تطویل دادرسی را فراهم سازد. هرگز نباید ادعاهای غیرقابل حمایت و دفاع‌ناپذیر را قبول و طرح نماید.

13) huis clos.

14) probité.

وکیل مسئولیت خود را سنگین خواهد ساخت و قتیکه برای پیش بردن دعوی موکل امور را وارونه جلوه دهد و از طبیعت اصلی منحرف سازد یا وقایع ناصحیح را اثبات نماید.

وکیل نباید عقاید علمی یا رویه قضائی را بطور ناقص ارائه دهد یا درخواندن نامه یا رأی یا لایحه قسمتی را که به ضرر موکل است حذف نماید. بلکه آنچه را در ضمن يك شکوائیه یا رسیدگی قرائت مینماید باید صحیح و کامل باشد.

د - مصونیت آزادی در دفاع محدود است با تعهد منحرف نساختن واقعات و نتایج اختلافات مورد رسیدگی.

رئیس دادگاه حق دارد صحبت وکیل را قطع نماید و برای روشن شدن موضوعات از وی تحقیق کند و بوی تذکر دهد که از منحرف ساختن موضوع دعوی اجتناب نماید. و قتیکه از طرف خواننده یا مجلوب دفاعی را برعهده دارد و مواجه باشد با اعلام دادگاه باینکه موضوع بقدر کافی استماع شده باید از ادامه بحث خودداری کند.

اما در صورتیکه وکیل احساس کند که به مطالبی کشانده میشود که جنبه افراطی و تجاوز از اختیارات قانونی دارد یا نامناسب با وضع موکل است یا بوی ضرر میرساند میتواند نتایج این امر را تصریح نماید و توجه دادگاه را بآن معطوف سازد. سپس او میتواند به دادرسی اعتراض نماید و از تجاوزی که به حق دفاع میشود جلوگیری کند. در صورتیکه جریان امر حاد و شدید باشد رئیس کانون را فوری آگاه سازد و او را به مداخله وادارد.

ه - آزادی دفاع و مصونیت برمبنای ماده ۴۱ قانون ۲۹ ژوئیه ۱۸۸۱ در مورد مطبوعات محدود گردیده.

برای اینکه حملات رهبری شده بوسیله وکیل در بیانات و نوشته‌هایی علیه خواننده یا اشخاص ثالث از مصونیت بهره‌مند گردد باید نوشته‌ها و بیانات مزبور با حسن نیت تنظیم شده و از دفاع مربوطه و دایره محاکمه خارج نباشد.

در صورتیکه بیانات و نوشته‌های افتراءآمیز یا موهن از حدود موضوع خارج باشند و یا با سوءنیت انجام گیرد وکیل خود را معروض تعقیب کیفری، مسئولیت مدنی و ضرر و زیان میسازد و اگر ضمناً قصور در انجام وظیفه یا خلاف شئون وکالت نیز باشد مستلزم تعقیب انتظامی هم خواهد بود.

طرف شرکت‌کننده در دادرسی میتواند رونوشت مطالب را برای تعقیب وکیل از دادگاه تحصیل نماید.

دادگاه میتواند دستور دهد که وکیل مطالب مقتریانه یا موهن ناشی از سوءنیت یا غیرمرتبط به دفاع و محاکمه را از گفته و نوشته خود حذف نماید.

اما در صورتیکه نوشته‌ها و گفته‌های افتراءآمیز یا موهن، با تشخیص خود وی، برای دفاع ضروری باشد هیچگونه اثری در تعقیب کیفری وکیل نخواهد داشت و متضرر فقط میتواند درخواست ضرر و زیان کند. کانون نیز میتواند وکیل را از دو ماه تا شش ماه از کار وکالت معلق سازد.

هرگاه وکیل نوشته‌ها و بیانات مفتریانه و اهانت‌آمیز را در دسترس عموم قرار دهد یا بوسیله مطبوعات منتشر سازد بعلمت اینکه نشان‌دهنده سوءنیت و اضرار غیر و خارج از محاکمه و بی‌ارتباط به دفاع است مرتکب جرم افتراء و اهانت میگردد. حمایت وکیل از اهانت و تهدیدی که ممکن است در ضمن دادرسی نسبت وی انجام گیرد - وکیل که بسوق وجدان و وظیفه دفاع موکل را برعهده میگیرد اکثراً ناچار از افشاء حقایق است. این حقایق ممکن است برای طرف و اشخاص ثالث زیان‌آور باشد. همچنین ممکن است انجام دفاع و طرق و وسائل انتخابی جنبه حمله داشته باشد.

در این قبیل موارد وکیل ممکن است از طرف خواننده یا از ناحیه اشخاص ثالث مورد اهانت و تهدید و حتی تعدی عملی قرارگیرد.

در این مورد باید دید که آیا وکیل در برابر این خطرات مصونیت دارد؟ وکیلی که در حین انجام وظیفه وکالتی و یا بسبب آن مورد اهانت و تعدی و تهدید واقع شود میتواند این موضوع را بشکل شکایت در دادسرا طرح کند. در اینصورت دادسرا بلافاصله اقدام خواهد کرد و مقررات کیفری پیش‌بینی شده در ماده ۸۸ و مواد بعدی قانون آئین دادرسی مدنی برای جرائم ارتكابی حین محاکمه را بنفع وکیل و زیان مرتکب اجرا خواهد کرد.

وکیل مورد حمله و اهانت میتواند علیه مرتکب دعوی ضرر و زیان ناشی از جرم طرح و خسارت لازم را مطالبه نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی